

DEMOKRASİ EĞİTİMİ NASIL OLMALIDIR?*

HOW SHOULD DEMOCRACY BE TAUGHT?

Yrd. Doç. Dr. Mehmet MABOÇOĞLU
Dokuz Eylül Üniversitesi
Buca Eğitim Fakültesi
İlköğretim Bölümü

ÖZET

Demokrasi eğitimi, demokratik yönetim biçimine, devlet yapısına uygun olmalıdır. Daha çok gelişmiş ülkelerde görülebilen demokrasi, zaman içinde geleneklerini oluşturan yerleşmiş kurumlara ve hukukun üstünlüğüne dayanır. Çoğunluğun kararları uygulanırken, azınlığın varlığına ve haklarına saygı duyulur. Böyle bir ortam ancak eğitim sayesinde oluşabilir. Her bireyi bir değer olarak gören, beyin yıkayarak dogmatik düşünceleri aşılamanın, yetenekleri sonuna kadar geliştiren öğrenme isteği ve araştırma alışkanlığını kazandıran bir eğitim. Birey bir yandan yaşam boyu kendini geliştirirken, bir yandan da kendini gerçekleştirebilmelidir. Bu da ancak düşünce özgürlüğü ile olur. Her alanda, düşüncelerin oluşumunda ve ifadesinde özgürlüğün sağlanması, demokrasinin kaçınılmaz koşuludur. Eleştiriye açık, farklı düşüncelerin ortaya konulması, yanıtlardan kaçınılarak doğruların bulunmasına ve her alanda yeni oluşum ve gelişmelerin sürekliliğini sağlar. Böyle bir anlayışla bilim, sanat, felsefe vb. alanlarda gelişmeler süregelenleşirken, demokratik yaşam ve devlet geleneği de yerleşir.

ABSTRACT

The education of a democracy should be proper to the form of democratic management. Democracy, which is widely seen in the developed countries, depends on the superiority of the justice of law and the settled institutions which constitute the conventions. The existence and rights of the minority are respected while the decisions of the majority are applied. Such a situation can be created only by education; an education which accepts each individual as a value, not inoculating dogmatic thoughts by brain washing, providing willingness learn and a research habit. While the individual improves himself during his life-time, he should be able to realize himself. This is provided only by freedom of thought. Providing of freedom in the formation and expression of different thoughts, which are open to criticism, provides the finding of truths, avoiding of mistakes, and continuity of new constitutions and developments in every area. With such a mentality, the tradition of democratic life and government settles, as the developments in the field of art, philosophy etc. become permanent.

Her yönetim biçimi kendi yapısına uygun eğitim sistemiyle varlığını sürdürüp süreklilik kazanabilir. Demokratik yönetim biçimi de, kendi yapısına, özelliklerine uygun bir eğitim düzeniyle gelişip, süreklilik kazanabilir. Demokrasiye uygun, demokrasi eğitiminin nasıl olması gerektiğine değinmeden önce, demokrasinin kendisine özgü belirleyici niteliklerinin ele alınması uygun olacaktır.

Demokrasi, Dewey'in de (1996:97) belirttiği gibi, bir hükümet biçiminden fazla bir şey olup yan yana, birlikte yaşama biçimidir. Peters'in dediği gibi

(1971:353), sürdürülmesi oldukça zor bir yaşam biçimidir. Ancak bununla birlikte, demokrasinin insanlara kendilerine güven duygusunu, topluma barışı getirerek bireyleri ekonomik bakımından daha girişken, daha yaratıcı, verimli ve üretken olmalarını sağladığından, zamanımızda gelişmiş ülkelerin büyük bir çoğunluğunda görülmektedir. Arslan'ın da belirttiği gibi (1995:4), demokrasiyle toplumun refah düzeyi arasında olumlu bir ilişki vardır. Toplumun refah düzeyi arttıkça demokrasinin geliştiği, demokrasi geliştikçe toplumun refah düzeyinin yükseldiği genel bir doğru olarak ileri sürülebilir. Bu nedenlerdir ki,

* Bu çalışma S.Ü. Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü tarafından 9-11.09.1998 tarihinde düzenlenen VII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi'ne bildiri olarak sunulmuştur.

gelişmiş ülkelerde demokrasi, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere göre daha kesintisiz ve iyi işlemektedir.

Demokrasinin belirleyici özelliklerinden biri, Moore'un da belirttiği gibi (1982:130), çoğunluk kararlarına uyulmasıdır. Kişisel olarak farklı görüşte, anlayışta olsak bile, çoğunluğun özgür iradesine saygılı olmak, ona uymasını bilmek, Ozankaya'nın da değindiği gibi (1984:326), demokrasinin bir gereğidir. Ancak, çoğunluğun kararı yalnız başına düşünülmemeli, her türlü eleştiriye, tartışmaya, değerlendirmeye açık olmalıdır. Muhalefetin denetimine, yargılamasına açık olmalıdır. Aksi durumda, Simith ve Lindeman'nın belirttikleri gibi (1968:11), çevredeki herkes aynı şekilde düşünürken, birey kendini hatasız bulabileceğinden çoğunluğun hakimiyeti her zaman tehlike oluşturabilir.

Demokrasinin önemli ayırt edici, belirleyici özelliklerinden biri de azınlık haklarının, hatta tek bir insanın, bireyin haklarının tanınması ve korunmasıdır. Demokratik yaşam sürecinde bu sağlanırken, azınlıklar ya da tek tek bireyler de çoğunluğa karşı dürüst ve tutarlı davranmalıdırlar. Saygı görmek için, buna uygun biçimde davranıp, etkinlikte bulunulması gerektiği unutulmamalıdır. Böylece iktidara karşı oluşacak muhalefet demokrasilerde önemli bir işlevi üstlenebilir. Çünkü, muhalefet çoğunluğun gayretini kamçılacağı gibi, düşülmesi olası hatalara karşı daha ihtiyatlı olunmasını sağlar. Bu oluşumun sağlanabilmesi için, Ateş'in de belirttiği gibi (1976:106), temel hak ve özgürlükler "hukukun üstünlüğü"yle güvence altına alınmalıdır. Bu anlamda devlete önemli sorumluluklar düşmektedir. İşsizlik, geçim sıkıntısı, eğitim olanaklarının kısıtlılığı, ulaşım güçlükleri, can güvenliği gibi sorunları olanlar devlet desteği görmelidirler. Bunların yapabildiği, sınıflar arasında büyük farklılıkların bulunmadığı her alanda imkân ve fırsat eşitliği sağlanabilen toplumlarda demokrasi daha iyi, sarsıntısız, kesintisiz işlemektedir.

Demokrasinin yaşama geçirilmesinde Bilhan'ın da belirttiği gibi (1991:374), kendi kendilerini düzelterek, zaman içinde geleneklerini oluşturan basın-yayın kuruluşları, sendikalar, dernekler, hukuk, aile, eğitim gibi çeşitli toplumsal kurum ve kuruluşlara da önemli görevler düşmektedir. Kamuoyunu yerinde ve zamanında, uygun ve doğru biçimde aydınlatarak toplumsal yaşamı ilgilendiren her alanda, ortak toplumsal bilincin oluşmasında bu kurumların önemi büyüktür. Toplumsal kurumlar içinde eğitimin ayrı bir yeri ve önemi vardır. Toplumsal ve ekonomik gelişme ve ilerlemenin olduğu kadar, demokrasinin yerleşip yaşaması için de eğitime önemli görevler düşmektedir. Toplumsal düzen ve ekonomik yapının işleyişiyle ilgili

temel kültürü olmayanlar yoksulluğun, haksızlığın, hastalığın... nedenlerini bilmeyenler, bunları önlemenin yollarını bilemezler. Yoksulluğu yazgı sayıp boyunlarını büker, hastalığı baş edilemeyecek bir şey, vurgunculuğu, köşe dönmeçiliği olağan yaşam kuralıymış gibi görürler. Oysa, temel kültürü olan insanlar, toplumsal ve ekonomik yaşamdaki bozuklukların giderilmesi için neler yapılması gerektiğini öğrenen insanlar, aynı zamanda demokrasinin ve özgürlüklerin en iyi koruyucuları olurlar. Bu nedendendir ki, demokrasi için eğitim vazgeçilmeyecek temel koşuldur. Ancak, demokrasiye uygun eğitim nasıl olmalıdır?

Demokrasi eğitimi aile ortamı içinde başlamalıdır. Anne-baba çocuklarına kendi değer yargılarını empoze etmeden, zorlamadan, baskı altına almadan, onları kendi yapıları içinde bir değer olarak görüp, saygı duymalıdır. Sevgi ortamı içinde, kendilerine özgü kişiliklerini geliştirebilmelerine yardımcı olmalıdırlar. Bu anlayış daha sonra ilköğretim sürecinde de desteklenerek sürdürülmelidir. Eğitim kurumlarında Moore'nun da belirttiği gibi (1982:129), demokratik bir toplumun sürmesini isteyen, demokrasinin amaçlarına hizmet eden, vatandaşlar yetiştirilmelidir. İlköğretim sürecinde her bireye insanca yaşayabilmesi için gerekli zorunlu olan temel-taban kültürü verilmelidir. Daha sonraki eğitim süreçlerinde, öğrencilere yeteneklerine göre gelişip ilerleyebilmelerine fırsat verilmelidir.

Ancak, Reboul'un da belirttiği gibi (1991:83), herkesin alabildiği kadar uzun bir taban kültürü alması için, temel eğitim olabildiğince uzun sürmelidir.

Eğitim kurumları bir taraftan ulusal demokratik, laik değerleri yeni kuşaklara kazandırırken, bir taraftan da üstlenecekleri görev ve sorumlulukları öğretip benimsetmelidir. Öğrenciler eğitim sürecinde ussal düşünme tutum ve alışkanlığı kazanarak, yeniliklere açık, hoşgörülü bir kişilik geliştirebilmelidirler. Bunun için de öğretmenlere önemli görevler düşmektedir. Russel'in de belirttiği gibi (1995:299), öğrenciye kendine özgü hakları ve kişiliği olan, başlı başına bir amaç oluşturduğunu görmeyen, onları taburunun bir eri, devletin bir vatandaşı olarak gören kişiler eğitimcilik yapmak için uygun değildirler. Öğretmen, öğrencilerini farklı birer değer olarak görerek, yeteneklerine ve yapılarına uygun kişilik geliştirebilmeleri için kendilerine güven duyarak, sevgiyle gelişmelerine yardımcı olmalıdır. Eğitimin amacı, toplumsal kültürü içinde her bireyin, kendi doğasını gerçekleştirme olanağının sağlanması olmalıdır. Yani, herkes kendisi olabilmelidir. Bunun için bireylerin düşünceleri baskı altına alınmadan, düşündükleri şeye inanmakta serbest bırakılarak, inanmaya zorlanmamalıdırlar. Yani

beyinleri yıkanmamalıdır. Çünkü, beyin yıkama eğitimin bozulmasıdır.

Eğitim kurumları, öğrencileri tek yönlü koşullandırma, beyin yıkama ve her türlü bağınazlıktan kaçınmalıdırlar. “Yalnız benim bildiği, dediğim, yaptığım doğrudur” anlayışına saplanan bağınaz görüşlü, tek yönlü koşullanmış bireyler ne demokrasiyi anlayabilir, ne de yaşatabilir. Koşullanma bir yana, eğitim kurumları öğrencilere, “Acaba benim bildiğim dışında doğrular, beni doğrulamayan kanıtlar var mıdır?” diye sorular sorarak, bilimsel düşünmenin yöntem ve alışkanlığını kazanmalıdırlar.

Eğitim sürecinde öğrencilere bir taraftan çeşitli bilim dallarında var olan kesin bilgiler kavratılarak öğretilirken, bir taraftan da kendi başlarına bilgi edinebilme, uslamlama yapılarak, sağlıklı değerlendirme yapabilme alışkanlığı kazandırılmalıdır. Kongar’ın da belirttiği gibi (1989:82), sistem tekelci niteliğinden kurtarılarak, ilköğretimden üniversite sonuna dek, bütün eğitim süreçlerinde, resmi ideolojinin belirlediği tek ve biricik doğrunun ezber yoluyla öğrenciye aktarılmasından vazgeçilmelidir. Sağdan sola, bütün düşünce akımları tartışmalı, irdelemeli, sorgulamalı bir biçimde ele alınarak eğitim, çoğulcu demokrasinin ilkelerine uygun bir özgürlük ortamında, öğrenci merkeze alınarak gerçekleştirilmelidir. Ezbere dayalı yöntemlerden kesinlikle kaçınarak, irdelemeli, sorgulamalı, tartışmalı yöntemler izlenmelidir. Öğrenci, eğitim sürecinde bilgiden çok, bilgi edinme yöntem ve tekniklerini edinerek yaşam boyu gereksinim duyacağı bilgi ve becerileri edinerek, kendini sürekli geliştirip, değiştirebilmelidir. Demokrasi ancak böyle bireylerle güçlenerek varlığını sürdürebilir.

Demokrasinin var olması için gerekli koşul olarak görülen, her düzeydeki eğitim süreçleri için de önemli görülen bir öge de özgürlüktür. Russel’in da belirttiği gibi (1995:223), gerek öğretmenler, gerekse öğrenciler açısından hiç sınırlandırılmaması en önemli özgürlük “düşünce özgürlüğü”dür. Düşünce özgürlüğü, düşüncelerin oluşma süreci, yani öncesi ve düşüncelerin ifade edilmesi, yani sonrasında bir bütün oluşturur. Düşünce özgürlüğüne sınırlamalar getirilerek, bir kişiye

neyi düşüneceğini söylemek, hiç düşünmemesini söylemektir. Her düzey ve türdeki eğitim süreçlerinde, öğrencilerin düşünce özgürlüklerine dolaylı ve dolaysız sınırlama getirmek bir yana, farklı ekol yanlılarınca öğütlenen kalburüstü kitapları okumaya özendirilmelidirler. Ancak böylelikle hiçbir düşüncenin, fikrin mutlak doğru olmadığını, her düşüncenin eksik ve yetersiz yanlarının bulunduğunu anlayabilirler. Eksiksiz bir düşünceye ancak, çeşitli, farklı, zıt düşüncelerin çatışmasının getireceği sürekli bir ayıklamayla ulaşılabilir. Eğitim sürecinde her düşünce, öğretmen ve öğrenciler tarafından eleştiriye, sorgulamaya, irdelenmeye açık tutulmalıdır. Bunun aksi, düşünceleri tabulaştırmak, yani dogmatizme ortam hazırlamaktır. Oysa dogmatizm, zihnin çalışmasını önleyerek, her türlü bireysel ve toplumsal gelişmeyi önler; hoşgörüyü, gelişmeyi, değişmeyi önlediğinden, bireyleri, toplumları birbirine düşürerek, insanlığın acı çekmesine neden olur. Düşünce özgürlüğü eleştiriye açık, hoşgörülü bireyler yetişmesini sağlayarak her alanda gelişme ve değişimin ortamını hazırlar. Bu nedenlerledir ki, düşünce özgürlüğü, demokratik yaşamın vazgeçilmez, olmazsa olmaz koşuludur. Bilim, sanat, felsefe vb. alanlarda, kendilerine uygun gelenekleri oluşturarak, çağdaş düzeyde ve nitelikte bilim adamı, sanatçı ve filozofların yetişmesi düşünce özgürlüğünün sağlanabildiği oranda gerçekleşebilir.

Düşünce özgürlüğü tek yönlü ele alınmamalıdır. Kişiye geniş özgürlükler tanındığında, kişi bunun getireceği sorumlulukları da üstlenmelidir. Bunlardan en ağırı devlet yönetimine katılırken (oy verirken, yönetici olarak vb.) bencil, çıkarıcı davranmamak, kişisel mutluluğu toplum mutluluğunun bir parçası sayarak, biri olmadan diğersinin de olamayacağına inanmaktır. Ayrıca, başkalarının, farklı görüş ve tutumlarını toplumsal yaşamın bir zenginliği olarak görmek, hoşgörülü ve anlayışlı olmaktır. Eylemlerde duygudan çok mantığa, doğru düşünme ve uslamlanmaya yer vererek, el verdiği oranda nesnel ve dürüst olmaktır. Ancak, böyle bireylerin oluşturduğu toplumda demokratik yaşam ve devlet geleneği yerleşerek, kökleşebilir ve demokrasi süreklilik kazanabilir.

KAYNAKÇA

- ARSLAN, Ahmet (1995) *İslam Demokrasi Türkiye*
Ankara, Siyasal Kitabevi.
- ATEŞ, Toktamış (1976) *Demokrasi Kavramlar - Tarihi Süreç - İlkeler*, İstanbul, Eser Matbaası.
- BİLHAN, Saffet (1991) *Eğitim Felsefesi*, Ankara, A. Ü. Basımevi.
- DEWEY, John (1996) *Demokrasi ve Eğitim*, Çev.: Prof. Dr. Tahsin Yılmaz, İzmir, E. Ü. Basımevi.
- KONGAR, Emre (1989) *Kültür Üzerine*, 3. Baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- MOORE, T. W. (1982) *Philosophy of Education : An Introduction*, Londra, R. K. Paul L. T. D.
- OZANKAYA, Özer (1984) *Toplumbilime Giriş*, 4. Baskı, Ankara, S. Yayınları.
- PETERS, R. S. (1971) *Modern Philosophies of Education*, Ed: John Paul Strain.
- REBOLTL, Oliver (1991) *Eğitim Felsefesi*, Çev.: Işın Gürbüz, Ankara, İletişim Yayınları.
- RUSSELL, Bertrand (1981) *Eğitim ve Toplum Düzeni*, Çev.: Nail Bezel, 2. Baskı, İstanbul, Varlık Yayınları.
- RUSSEL, Bertrand (1995) *Sorgulayan Denemeler*, Çev.: Nermin Arık, 2. Basım Ankara, Basım Matbaacılık.
- SIMITH, T. V., Lmdeman, E. C. (1968) *Demokratik Yaşama Yolu*, İstanbul, Nebioğlu Yayınları.